

Wyrok z 7 marca 2007 r., **K 28/05**
**BRAK LEGITYMACJI UBEZWŁASNOWOLNIONEGO DO WSZCZĘCIA
POSTĘPOWANIA O UCHYLENIE LUB ZMIANĘ UBEZWŁASNOWOLNIENIA**
(OTK ZU 2007, nr 3A, poz. 24)

Rodzaj postępowania: kontrola abstrakcyjna Inicjator: Rzecznik Praw Obywatelskich	Skład orzekający: pełny skład	Zdania odrębne: 0
--	---	-----------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Brak uprawnienia osoby ubezwłasnowolnionej do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia [Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego: art. 559 w związku z art. 545 § 1 i 2]	Godność człowieka Wolność człowieka Zasada proporcjonalności [Konstytucja: art. 30 i art. 31]

W polskiej procedurze cywilnej sprawy o ubezwłasnowolnienie są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym. Wniosek o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie może zgłosić małżonek osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, jej krewni w linii prostej, rodzeństwo bądź przedstawiciel ustawowy (art. 545 § 1 k.p.c.). Zgodnie zaś z art. 559 k.p.c. „§ 1. Sąd uchyli ubezwłasnowolnienie, gdy ustaną przyczyny, dla których je orzeczono; uchylenie może nastąpić także z urzędu. § 2. Sąd może w razie poprawy stanu psychicznego ubezwłasnowolnionego zmienić ubezwłasnowolnienie całkowite na częściowe, a w razie pogorszenia się tego stanu – zmienić ubezwłasnowolnienie częściowe na całkowite”.

W świetle ustabilizowanej od lat praktyki sądowej krąg osób uprawnionych do zgłoszenia wniosku o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia na podstawie art. 559 k.p.c. był taki sam, jak krąg osób uprawnionych do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie, wymienionych w art. 545 § 1 k.p.c. (por. w szczególności uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 listopada 1969 r., III ZP 56/69). Oznacza to, że sam ubezwłasnowolniony był pozbawiony prawa do zainicjowania postępowania dążącego do uchylenia lub zmiany ubezwłasnowolnienia. Przysługiwała mu jedynie możliwość zaskarżania postanowień wydanych w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie (por. art. 560 k.p.c.).

Inicjator postępowania w niniejszej sprawie (Rzecznik Praw Obywatelskich) wskazał, że pozbawienie ubezwłasnowolnionego możliwości ubiegania się o zmianę lub uchylenie ubezwłasnowolnienia budzi wątpliwości z punktu widzenia zasady godności człowieka (art. 30 Konstytucji). Ponadto, w opinii RPO, rozwiązanie to ogranicza prawo tej osoby „do wolności” (art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji) w sposób niezgodny z konstytucyjnymi wymogami ograniczeń wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji).

ROZSTRZYGNIĘCIE

Art. 559 w związku z art. 545 § 1 i 2 k.p.c. w zakresie, w jakim nie przyznaje osobie ubezwłasnowolnionej uprawnienia do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia, jest niezgodny z art. 30 i art. 31 Konstytucji.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Pojęcia konstytucyjne mają charakter autonomiczny, niezależny od rozumienia przyjętego na gruncie ustawodawstwa zwykłego.
2. Ubezwłasnowolnienie jest pojęciem konstytucyjnym (zob. art. 62 ust. 2 Konstytucji). Wywiera określone skutki w zakresie konstytucyjnych praw politycznych osób ubezwłasnowolnionych. Osobom takim nie przysługuje czynne prawo wyborcze (jw.), prawo dostępu do służby publicznej (art. 60 Konstytucji), prawo powszechnej inicjatywy ustawodawczej (art. 118 ust. 2 Konstytucji) czy bierne prawo wyborcze w wyborach prezydenckich (art. 127 ust. 3 Konstytucji). Jest to uzasadnione tym, że osoby, które nie mogą (ze względu na chorobę umysłową, upośledzenie lub inne zaburzenia psychiczne) kierować swoim postępowaniem, nie powinny mieć wpływu na rozstrzyganie spraw publicznych dotyczących dobra wspólnego.
3. Osoby ubezwłasnowolnione powinny być traktowane tak jak osoby niepełnosprawne w rozumieniu art. 69 Konstytucji. Oznacza to, że władze publiczne są obowiązane do udzielania im pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Opieka nad osobami ubezwłasnowolnionymi jest szczególnym aspektem obowiązku solidarności międzyludzkiej oraz poszanowania i ochrony godności człowieka (por. art. 30 i preambuła do Konstytucji).
4. Trybunał Konstytucyjny jest „sądem prawa” a nie „sądem faktów”. Jest on właściwy do kontroli zgodności prawa z Konstytucją, nie zaś kontroli stosowania prawa. W odniesieniu jednak do regulacji zaskarżonej w niniejszej sprawie istnieje stała, utrwalona i powszechna praktyka jej stosowania, poparta autorytatywnymi wypowiedziami Sądu Najwyższego, która przesądza o rzeczywistej treści tej regulacji. Przedmiotem zaskarżenia RPO nie zatem jest stosowanie prawa, lecz jego treść.
5. Prawo do złożenia wniosku o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia stanowi jeden z elementów prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Element ten określa się mianem „prawa dostępu do sądu”, „prawem do uruchomienia procedury sądowej” lub „czynnym” aspektem prawa do sądu.
6. Godność człowieka (art. 30 Konstytucji) jest jedynym prawem konstytucyjnym podlegającym ochronie bezwzględnej. Nie można zatem stosować do niego klauzuli ograniczeń konstytucyjnych wolności lub praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji).
7. Możliwe jest odróżnienie dwóch aspektów godności człowieka – godności jako wartości przyrodzonej i niezbywalnej oraz godności rozumianej jako „prawo osobistości”. W zakres godności rozumianej w ten drugi sposób wchodzi wartość życia psychicznego każdego człowieka, a także wartości określające podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie oraz składające się na szacunek należny każdej osobie. Z „prawa osobistości” wynika istnienie pewnego minimum materialnego, zapewniającego jednostce możliwość funkcjonowania w społeczeństwie oraz stworzenie każdemu szans na pełny rozwój osobowości w jego środowisku kulturowym i cywilizacyjnym.
8. Zasada ochrony wolności człowieka (art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji) jest zarówno dopełnieniem przepisów określających poszczególne wolności konstytucyjne, jak również stanowi podstawę samoistnego podmiotowego prawa do wolności, którego istota polega na swobodzie podejmowania aktów woli i wyboru. W aspekcie pozytywnym wolność jednostki polega na tym, że może ona swobodnie kształtować własne zachowania, zaś w aspekcie negatywnym oznacza obowiązek powstrzymywania się kogokolwiek od ingerencji w sferę zastrzeżoną dla jednostki.

9. Powód wprowadzenia regulacji badanej w niniejszej sprawie, tj. konieczność odciążenia sądów od rozpatrywania oczywiście bezzasadnych wniosków składanych przez same osoby ubezwłasnowolnione, nie znajduje uzasadnienia z punktu widzenia warunków dopuszczalności ograniczeń konstytucyjnych wolności lub praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji). Podniesienie sprawności działania wymiaru sprawiedliwości nie jest bowiem dobrem o większej wadze niż prawo osoby ubezwłasnowolnionej do wolności.
10. Sentencja w niniejszej sprawie została sformułowana w sposób zakresowy. Wyroki zakresowe, które uznają niekonstytucyjność badanych przepisów ze względu na brak w nich pewnych elementów koniecznych z punktu widzenia regulacji konstytucyjnej, nie powodują utraty mocy obowiązującej zaskarżonych regulacji (por. art. 190 ust. 3 Konstytucji), lecz stanowią potwierdzenie obowiązku ustanowienia regulacji niezbędnych dla realizacji norm konstytucyjnych. Odpowiedzialność za dostosowanie prawa do treści wyroku spoczywa na ustawodawcy.
11. Z chwilą ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw przestaje obowiązywać domniemanie konstytucyjności badanej regulacji. Niezależnie od tego, czy zostaną wprowadzone stosowne zmiany ustawodawcze, niniejszy wyrok umożliwia sądom zastosowanie wykładni kodeksu postępowania cywilnego w sposób zgodny z Konstytucją. Wyrok ten może stanowić przesłankę odstąpienia przez sądy od dotychczasowej, niekonstytucyjnej praktyki postępowania z wnioskami o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia pochodzącymi od osób ubezwłasnowolnionych.

Przepisy Konstytucji

[Preambuła] [...] my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej [...] ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej [...]. Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi [...].

Art. 30. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Art. 31. 1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.

2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Art. 60. Obywatele polscy korzystający z pełni praw publicznych mają prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach.

Art. 62. [...] 2. Prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania nie przysługuje osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądowym są ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo wyborczych.

Art. 69. Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

Art. 118. [...] 2. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje również grupie co najmniej 100.000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu. Tryb postępowania w tej sprawie określa ustawa.

Art. 127. [...] 3. Na Prezydenta Rzeczypospolitej może być wybrany obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu. Kandydata zgłasza co najmniej 100.000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu.

Art. 190. [...] 3. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał Konstytucyjny może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Termin ten nie może przekroczyć osiemnastu miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a gdy chodzi o inny akt normatywny - dwunastu miesięcy. W przypadku orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej, Trybunał Konstytucyjny określa termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego po zapoznaniu się z opinią Rady Ministrów.